

KÖNYVISMERTETÉSEK ÉS BIRÁLATOK.

*Gróf Klebelsberg Kuno: Jöjjetek, harmincas évek! Athenaeum kiadása.
É. n. (1930.) 219 lap. Ára 8 P.*

Gróf Klebelsberg Kuno írásairól helyesen mondja egyik filozófusunk, hogy szerzőjük azokban a dolgok összefüggéseit nem elméleti törvényszerűségekből, hanem cselekvési lehetőségekből fogja fel. Nem állambölcseleti szemlélődéseket nyújt, hanem egyfelől a gyakorlati politikus nagyszabású, de a részletekkel is nagyon törődő szándékait tárja fel, másfelől a koncepcióinak kedvező klíma, közvélemény kialakításáért harcol. Új kötete túlnyomó részében egyik napilapunkban megjelent vezércikkeinek gyűjteménye; s hogy a vezércikk szónoki műfaj, el nem mondott szónoklat, tehát az akaratra irányuló írásmű, alig tarulhatna dinamikusabb erővel elélni, mint e kötetnek lapjairól. A cikkeket egy cél sugallta: a lelkeknek rokonszenvezővé, készséggé, sőt lelkesülővé formálása nagyszerű tervei, sőt részben már alkotásai iránt, s ezzel megvalósulásuk vagy már csak betetőzésük elősegítése. Szerzőjük tollán a szó kiemelkedik a magyarázás, elmélkedés szürkeségéből, a tettnek drámája lesz; viadal nagystílusú szándékok helyességének bizonyítására, sürgős voltuk elismertetésére, sorsdöntő fontosságuk kimutatására, a közvéleménynek munkatársul maga mellé sorakoztatására, igazán Széchenyi álmoságot és közönyt felrázó halhatatlan röpiratainak, a *Hitel* és társainak modorában.

A témát illetőleg azonban nem Széchenyi itt a legközelebbi analógia. Széchenyi a hitelt, vagyis a vagyonosodást tette gondolatrendszere középpontjává, ettől remélve, mint lépésről-lépésre belőle következőből, mind a többi. Klebelsberg miniszter archimedesi pontja a kultúra eszménye. Összes előző államférfiaink közül csak egy volt még ennyire a kultúrának első helyen nemzetmentő, nemzetfenntartó jelentőségéről meggyőződve, félreérthetetlenül ki is fejezte ezt, anélkül azonban, hogy a nagy viharban egyúttal ideje-módja lett volna méltóképp tenni is megvalósulásáért, — s ez a szabadságnak, a műveltség által megnemesedett lelkek szabadságának prófétája, Kossuth Lajos volt. A mai, épen nem kedvező körülmények közt, amidőn önrendelkezésünket megcsonkíttatásunk fejében kaptuk vissza, valóban a sorssal birkózó görög

héroszok elszántságával küzd, dolgozik eszményei tettekre váltásán már idestova egy évtized óta gróf Klebelsberg Kuno.

A kultúra — hirdeti új könyve lapjain is — «nem fényűzés, nem inpraktikus emberek hasznavehetetlen képzelgése, hanem az energiákat hatványozó eleven erő, amelynek környezetében fermentál, forr, fejlődik minden». Jelenti pedig elgondolásában a kultúra nemcsak a szoros értelemben vett iskolázást, hanem a nemzetnek soha nem pihenő törekvését különböző válására. Ezért határozza meg a kultúrát úgy is, hogy az «nem más, mint az eszmények összessége». Vallja, hogy «mai helyzetünkben igen sok eszköz, melytől sorsunk jobbrafordulását reméljük, csődöt fog mondani, de a művelődés nemzeterősítő és néptápláló hatásában csalódní nem fogunk». Eszményül előtte a nemzet összes államférfiaink elgondolását felülmúló kulturális fejlettségében áll, mint nemcsak megtúrt, de szükséges, sőt irígylet tagja a népek nagy családjának. Ez az idealizmus, mely nemzetrontó veszedelmet lát és hirdet minden pesszimizmusban, az uralkodó jellege egész gondolatvilágának s valóban a nagyszerűség bélyegét nyomja rá.

Kulturális eszménye nem részleges, hanem a nemzet minden rétegére egyaránt kiterjedő. Magában foglalja — talán a legnagyobb szeretettel — a kor színvonalán álló tudósképzést épűgy, mint a középosztály korszerű műveltségének kiépítését s az analfabetizmus eltűntetését a magyar föld színéről. Ez a kultúreszménye is a civilizációt vallván végcéljaul, természetesen nem szakad el az ő elgondolásában a vallás-erkölcsi szellemtől. Szereti ezt úgy kifejezni, hogy az állam kultúrcéljait a vallásoktól támogatva, velük karöltve óhajtja s tudja is csak elérni. Egyáltalán nincs tehát itt szó egy magát a hitvallásos szellemtől függetlenítő kultúrbálvány felállításáról.

De nem általános, körvonalozatlan idealizmust hirdet ez a könyv, hanem nagyon is pozitív, specializált megvalósítási módok mellett száll síkra. Ezek a módozatok itt már természetesen nem ujságok; nemcsak bennfoglaltatnak már előző kötetekben, hanem részben mint már megvalósult, részben pedig a megvalósulás különböző stádiumaiban levő alkotások emelkednek immár előttünk. De teljes tiszteletreméltó, sőt, úgy véljük, valami megindító van abban, ahogy a kitűnő kultúrpolitikus nem szűnik meg fáradhatatlanul hirdetni, bizonyítani, népszerűsíteni ez új lapokon is mind vezéreszméjét, mind kivitele módozatait. Az igazság szerelmeseinek szent csüggedhetetlensége ez. Szándékainak az a pedagógizálása a beállítási módja s a megstilizálás tekintetében egyaránt kitűnő. A szembeszökő evidenciát, a mellékest elhagyó nagyvonalúságot époly biztosan eltalálja bennük, mint az ötletességgel, egyéni élményekkel színezést s a világos stílusnak erő mellett is fordulatosságát.

Egyaránt sorra kerülnek a kötetben nagy koncepciók és részletkérdések, a magyar élet közvetlen szemléléséből, miniszteri országjárásból merített hol érdekesen tanulságos, hol meg bosszantó vagy épen

elszomorító tapasztalatok, de egyúttal a mult tanulmányozásából leszűrt útmutató tanulságok is. Az utóbbiak épen nem kevészer, érthetően attól a szerzőtől, akinek a történeti tanulmányok mélysége egyik főerősége. Így az egyik cikkben nemzeti katasztrófáink tanulságaira mutat rá; a másokban — a mult leckéi alapján — a politikai romanticizmustól óv; egy harmadikban, ugyancsak visszatekintések eredményeül, tüzelő jelzavak helyett a higgadt végiggondolásokat javálja. Más cikkeiből a multtól el nem szakadó haladás egész doktrínáját lehetne összeállítani. Legfőbb elve itt: tanulnunk kell a külföldtől, de mindenkor magyar mivoltunkba szíva fel az onnan vettet. Nacionalizmusunkat létünk veszélyeztetettsége amúgy is felfokozván, a mivoltunkból való kivetkőzés veszedelme nélkül nyithatjuk meg a magyar szellemet a jól kiválasztott külföldi hatásoknak. Nagyon is így van; a kultúrmagyar például sohasem járta a külföldöt annyira a magyar voltára való örökös ráeszméléssel, mint épen a mai időkben. De ne szolgáltatassuk ki — mondja — magunkat egyoldalúan egyetlen kultúráramlatnak, mint az a multban történt, hanem inkább minél többnek. Főeszközei ennek gróf Klebelsberg kultúrpolitikájában tudvalevőleg a külföld legnagyobb kultúrcentrumaiban felállított Collegium Hungaricumok, aztán a tudóscserék stb. Ezek egyúttal a hivatott eszközök, elgondolása szerint, annak a kínai falnak áttörésére is, mely a kultúr Európától részben a bécsi diplomácia, részben a magyar szellemi élet képviselőinek hiányos idegen nyelvismerete miatt elválasztott bennünket.

Kardinális pontja ennek a kultúrpolitikának az elhanyagolt alföldi magyarság kultúrálása nem gimnáziumokkal, hanem elemi, polgári és szakiskolák felállításával, s vidékenkint kitérő klinikákkal ellátásával. Kultúránk decentralizására irányuló terve is ezzel függ szorosan össze. De van felismerő, éles tekintete az alföldi magyarság nemcsak kulturális elmaradottságának, hanem helyenkint mutatkozó hiányos vallás-erkölcsi neveltségének felismerésére is. Az egyikéző s ráadásul férjüket is elpusztító szolnokmegyei asszonyokról írt *Tiszazug* című, valóban országos jelentőségű, kitűnően is megírt cikke ékesen tanusítja ezt. Gyönyörűen idézi itt néhai agg barátjának, a magyarságot e bűnöktől remegve féltő Vargha Gyulának emlékét, ha ugyan más eszközökkel is, de valóban a Vargha Gyula nemzetsírató verseinek magaslatára lendülve.

Jelentékeny mértékben témája e cikkeknek a magyar élite-képzés ügye, másszóval: vidéki egyetemi városaink jelentőségének, a nemzet áldozatkészségére érdemességének fejtegetése. Ezidőszertint Szegedre helyezi a fősúlyt, miután Debrecen már úgyszólván rendben, Pécsnek pedig, az eszközök végességénél fogva, némiképp sort kell várnia. Szeged középvárosból nagyvárossá átmenetelének tényezőit bravúros részletismerettel, de egyben a nagy koncepció fővonalainak világosan látatásával tárja elénk. A középosztály kultúrájának korszerűvé alakítására vonatkozó terveit eléggé sejteti a kötetnek utolsó, az Amerikai Egyesült-

Államokról írt cikke, melyben az USA-nak a természettudományok, gazdasági és technikai kultúra tekintetében immár Európa számára is irányadó jelentőségére mutat rá. Nyilván idevágó benyomásaival függ össze, hogy újabb, e kötet megjelenése óta írt vezércikkeiben gróf Klebelsberg a középiskolai képzés praktikusabbá tételének szükségét hangoztatja; aminek mintegy helyet csinálendő, a latint a reálgimnázium tantervében fokozatosan csökkenteni készül. E tervnek az az étape-ja, hogy a latin nyelv tanítása a III. osztályban kezdődjék, bizonyára őszinte tetszést fog aratni szinte mindenfelé. Erre egyenesen a magyar diákság intelligenciájának helyes fejlesztése, másszóval: épen a latinnak eredményes tanítása érdekében van már régóta égető szükség. Legkevesebb részletet gróf Klebelsberg művészeti programjára vonatkozólag találunk szingazdag könyvében; legkiemelkedőbbek e téren a magyar zenei élet fellendítésére vonatkozó tervei.

De mindezekben nem érintettük még a kötet főhangsúlyát, mondhatnók: eminens aktualitását. Ez pedig abban van, hogy benne foglalt dolgozataival a szerző a magyar időknek a múlt század 30-as, 40-es éveihöz hasonló új, nagyszerű reformkora remélésére, várására, elősegítésére kívánja hangolni e hazában a lelkeket. Az erre való utalás réfrénszerűleg pendül meg az egyes cikkek végén s innen a könyvnek a nagy időket hívó, megragadó címe is. Az előttünk álló évtizedhez fűzött nagy reményeit lépten-nyomon kifejezi. De hogy joggal számíthatunk-e a XX. században egy másik reformkorra, az szerinte attól függ, lesz-e nemzedékünknek ereje, lendülete, tehetsége, tudása, elszántsága, lemondási képessége, tőkeképző ereje hozzá? Vagy tömörebb fogalmazásában: tudunk-e az új viszonyok közt teljesen eligazodni tudó intelligenciát nevelni? Úgy véli, hogy az új, dicső időszak eljövetele nem is multszázadi reformkori nagy alakjaink újra megszületésén, mint inkább — a kor demokratikusabb szellemének megfelelően — értelmi középosztályunk megfelelő kollektív működésén fordul meg. Ime körvonalazva egy erős magyar középosztály nevelésének szükségessége, melynek hiányát a közelmúltban nem egy tekintetben oly tragikusan keserülte meg hazánk!

Beszámolónk az eszméltető, szép kötetről nem volna teljes, ha nem említenők fel két másjelleű becses dolgozatát is. Az egyik a Tisza István felett tartott emlékbeszéd, melynél plasztikusabban, lemérbőbben talán nem is lehetne feltárni ez államférfink tragikumát. Az ő emlékének szenteli különben gróf Klebelsberg, mint egykori államtitkára, egész kötetét is. A másik a Bethlen Gáborról a történetíró méltó tollával írt emlékezés, mely alkalmas rá, hogy a legkülönbözőbb felfogásokat egyesítse a magyar mult e nagy alakjának helyes megítélésében és értéklésében.

Emelkedett, remélő magyar lélekkel tesszük le a könyvet. Hogy a nemzet élete e csonka hazában még sem áll a teljes pesszimizmus

jegyében, abban kétségkívül hatalmas szerepe volt és van gróf Klebelsberg Kunó alkotásainak, agitációinak, írásműveinek. Valamennyivel a reménység, sőt a jövőltátás egy-egy fénykévéjét vetítette a magyarság mai komor szérűjére s ugyanazt műveli talán még biztatóbb, emelőbb ragyogással ebben az új művében is. Akik őt akár koncepciói ostromolható pontjainak meggyőződéses látásából, akár csak cinikus ellentmondásból támadják, azoknak sohasem volna szabad elfeledniök, hogy vitázván vele, tulajdonkép máris benne vannak a magyar reménység szférájában, s hogy ott vannak, s nem a kétségbeesés sötét éjtszakájában, azt talán kiszámíthatatlanul nagy mértékben épen a megtámadottnak köszönhetik. Aminthogy abban is, ha csakugyan ránk virrad majd a megvalósulás glóriájában a Klebelsberg miniszter nagyszerű jóslata, az is az ő magyar sorsot ostromló bátor pályájának, műveinek, köztük e nemzet lelkét idéző könyvének is lesz köszönhető.

Várdai Béla.

Hóman—Szekfü: Magyar történet, V. kötet. — A XVII. század. — Irtá: Szekfü Gyula.

A magyar fajtság és társadalom legválságosabb idejének esemény-történetéhez rajzol Szekfü a történettudomány mély merítésű eszközeivel kor-megértető, sokoldalú áttekintést. A trianoni katasztrófa megindulásának első fordulóját írja le, nem mulasztván el az utalást sem erre. Az a kép, melyet élénk tár, nem lehet más, mint megrendítően szomorú.

Hazánk e korbéli politikai történetével szorosan összefügg az ország területének gazdasági tönkrejutása. Évszázadok kultúrmunkáját semmisíti meg a török hódítás. Az Alföldnek eddig erdős-lápos vidékén pusztává sivárult földön a vadvizek ezer bajával vesződik a meg-ritkult magyar munkáskéz, mely elhurcolva mint rabszolgaerő, annál nagyobb számban talál alkalmazást a messze Kelet országáiban. A török állami élet alapelveként megnyilvánuló erőszak és pusztítás politikája elűzi a magyart ősi településének határaitól s helyébe a kulturálatlanságuk következtében alkalmazkodóbb népeket enged, melyek azután az így megszállt földet sajátjuknak tekintették és tekintik. Csak a nagy parasztvárosokban tömörülő magyarság őrzi meg az ősi földet és magyar érzésvilágát a török uralom alá került területen. Iparral, földműveléssel, marhakereskedéssel szerzi meg az eszközt sokféle szolgáltatmánya lefizetéséhez. Kultúrhatásról a törökök részéről nem beszélhetünk; az itt talált kultúrát a török tönkretette, másikat a kertkultúrán kívül nem hozott.

A meg nem szállt területen a nagybirtokon a munkás — kelet-európai mintára — csakis mint béréből élő jobbágy talált alkalmazást. Sorsa a szolgaság felé hanyatlik, mikor a köznemesség a XVII. század elején teljesen elvonja a közjogi hatalom védelme alól s a jobbágyi viszonyok rendezője kizárólag a megye lesz, hol pedig a földesúr szava, akarata szab irányt. Szorosan meg nem állapított kötelezettségeit a